

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

КУНДІК Дарина

ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МИТНИХ
ПРЕФЕРЕНЦІЙ

спеціальність

072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма «Митна справа»
кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконав студент
групи _____
Кундік Дарина

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Іванова А. М.

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	2
ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МИТНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ.....	6
1.1. Поняття та класифікація митних преференцій.....	6
1.2. Міжнародна правова база регулювання митних преференцій.....	11
 РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ.....	17
2.1. Переваги та недоліки застосування митних преференцій.....	17
2.2. Ефективність застосування митних преференцій Європейським Союзом.....	24
 РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МИТНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	31
 ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСЕАН (Association of SouthEast Asian Nations) – Асоціація держав
Південно-Східної Азії

ATMs (Autonomous Trade Measures) – автономні торговельні заходи

CGE (Computable General Equilibrium) – модель загальної рівноваги

EBA (Everything but Arms) – програма «Все, крім зброї»

FTAs (Free Trade Agreements) – угоди про вільну торгівлю

GSP (Generalized System of Preferences) – Генеральна система преференцій

GSP+ (Generalized Scheme of Preferences Plus) – розширена версія системи
загальних преференцій (GSP)

PTAs (Preferential Trade Arrangements) – торговельні угоди, які сприяють
зниженню митних або інших бар'єрів.

ЄС – Європейський Союз

ЗВТ – Зона вільної торгівлі

МСП – мале та середнє підприємництво

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

ПВЗВТ – Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі

СОТ – Світова організація торгівлі

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена важливістю митних преференцій у сучасній міжнародній торгівлі. Ці заходи сприяють зменшенню торговельних бар'єрів, активізації експорту, розширенню ринків збуту та стимулюванню економічного розвитку. Однак, попри переваги, застосування митних преференцій супроводжується низкою ризиків, включаючи потенційні втрати бюджету та ризики зловживань через недосконалість механізмів контролю.

Дослідження цієї теми дозволяє оцінити ефективність використання преференційних механізмів, виявити шляхи мінімізації ризиків і забезпечення максимальних економічних вигод. Результати можуть бути використані для оптимізації національної політики в зовнішньоекономічній діяльності, підвищення конкурентоспроможності країни та її інтеграції у світову економіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема переваг і недоліків митних преференцій залишається предметом активних наукових дискусій. Багато досліджень зосереджуються на економічних перевагах цього інструменту, таких як зростання експорту, підвищення конкурентоспроможності та залучення іноземних інвестицій. Водночас існують дослідження, які акцентують на ризиках і негативних наслідках застосування митних преференцій. Серед них виділяються бюджетні втрати для країн-донорів через зменшення митних надходжень, нерівномірність розподілу вигод між країнами-бенефіціарами, а також можливе посилення економічної нерівності, зокрема між різними соціальними групами або секторами економіки.

Теоретико-методологічні та практичні аспекти застосування митних преференцій досліджували такі науковці: Є. Бондаренко, С. Герчаківський, Г. Давидовська, Є. Додін, В. Дудчак, А. Мазур, О. Мальський, Т. Мармилова, О. Мартинюк, Г. Сидор, Б. Кормич, А. Крисоватий, Я. Карпенко, В. Угрин, М. Шульга, А. Ягольник, Я. Яковенко, Б. Ярема, А. Зубач та інші.

Попри значний науковий інтерес, недостатньо дослідженими залишаються питання ефективності митних преференцій, зокрема їх впливу на

економічну стабільність і розвиток у кризових умовах. Також актуальним є вдосконалення механізмів їхнього застосування для зменшення ризиків і максимізації вигод для національної економіки.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично оцінити переваги, недоліки та ефективність застосування митних преференцій, а також розробити рекомендації щодо їх вдосконалення в Україні.

Завдання дослідження:

- розкрити поняття та класифікацію митних преференцій;
- проаналізувати міжнародну правову базу регулювання митних преференцій;
- оцінити переваги та недоліки митних преференцій у контексті їхнього впливу на зовнішньоекономічну діяльність;
- дослідити ефективність митних преференцій Європейського Союзу;
- визначити перспективи розвитку митних преференцій в Україні

Об'єкт дослідження – митні преференції як інструмент митного регулювання.

Предмет дослідження – переваги, недоліки та ефективність застосування митних преференцій у міжнародній торгівлі.

Методи дослідження включають аналіз теоретичних аспектів застосування митних преференцій, статистичні методи для обробки даних, а також порівняльний підхід для оцінки ефективності митної політики. Використано документальний аналіз для вивчення законодавчих змін у митній сфері, а також аналіз практичних прикладів для визначення впливу на зовнішньоекономічні зв'язки. Для оцінки перспектив удосконалення митної політики застосовано індуктивний метод, який дозволяє узагальнити отримані результати та сформулювати практичні рекомендації.

Інформаційна база дослідження складається з статистичних та звітних даних Державної митної служби України, Державної служби статистики України, Євростату, офіційних звітів Єврокомісії, а також аналітичних публікацій провідних міжнародних організацій. Включає праці українських та

іноземних авторів, законодавчі та нормативні акти України і ЄС, монографії, наукові статті, матеріали науково-практичних конференцій, а також дані аналітичних організацій та агентств, що стосуються досліджуваної теми.

Наукова новизна дослідження полягає в поглибленому аналізі теоретичних та практичних аспектів застосування митних преференцій в умовах війни в Україні. Окремо розглянуто вплив законодавчих змін у митній сфері на зовнішньоекономічні зв'язки під час воєнного стану. Дослідження виявляє перспективи удосконалення митної політики та пропонує практичні рекомендації щодо адаптації митних преференцій до нових викликів, пов'язаних з війною.

Практична значимість отриманих результатів полягає у можливості використання отриманих даних для розробки рекомендацій з удосконалення митної політики України. Результати дослідження можуть бути корисними для державних органів, які займаються питаннями зовнішньоекономічної діяльності, а також для науковців, економістів та інших фахівців, що спеціалізуються на міжнародній торгівлі. Отримані висновки можуть стати основою для створення навчальних матеріалів, які сприятимуть підвищенню компетентності студентів у галузі міжнародної торгівлі та митного регулювання.

Апробація результатів дослідження здійснена шляхом публікації матеріалів у наукових збірниках, зокрема: «Фінансове забезпечення сталого розвитку»: зб. наук. праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету (м. Тернопіль, ЗУНУ, 2023 р.); «Актуальні питання фінансової науки та практики»: наук. праці кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету (м. Тернопіль, ЗУНУ, 2024 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, основної частини, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 47 сторінок, у якій міститься 4 рисунки і 4 таблиці. Список використаних джерел включає 42 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МИТНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ

1.1. Поняття та класифікація митних преференцій

Митні преференції виступають важливим інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності, надаючи можливості для полегшення доступу товарів на національні та міжнародні ринки. Їх суть полягає в створенні умов, за яких окремі суб'єкти або товари отримують переваги у сплаті мит або виконанні митних процедур порівняно із загальними правилами.

У енциклопедичних джерелах зазначено, що преференції (пізньолат. «*praeferentia*» – «віддання переваги») – це «пільги, переваги, фінансово-економічні пріоритети, особливо сприятливі умови, що надаються окремим державам для підтримки певних видів діяльності» [15].

Вони реалізуються через зниження податків, зокрема мита, звільнення від інших платежів, надання вигідних (пільгових) довгострокових кредитів, пільгових цін, знижок на транспортні тарифи тощо.

У міжнародній правовій практиці розрізняють два основних види преференцій: торгові та митні. Торгові преференції є системою пільг у торгово-політичному режимі, які надаються однією державою іншій на взаємній основі або в односторонньому порядку. Зазвичай вони застосовуються економічно розвиненими країнами і полягають у зниженні або повному скасуванні мита на основні товари, що імпортуються з країн, що розвиваються. Торгові преференції здійснюються за допомогою загальних та спеціальних інструментів торгово-економічного регулювання, зокрема митного режиму, кількісних обмежень, страхування, валютних розрахунків, кредитування тощо [15].

Митні преференції, своєю чергою, є різновидом пільгового митного режиму, встановленого державою для створення сприятливих умов при ввезенні (або вивезенні) товарів. Вони реалізуються у вигляді повернення раніше

сплачених митних платежів, встановлення тарифних квот на преференційне ввезення чи вивезення товарів, звільнення від сплати мита або зниження ставок мита [15].

У *Сучасній митній енциклопедії* митні преференції ототожнюються з митними тарифними преференціями (англ. *Customs preferences (Customs tariff preferences)*) та визначаються як «переваги, пільги, що надаються державою у процесі реалізації її зовнішньоекономічної політики на умовах взаємності чи в односторонньому порядку щодо товарів іншої держави (держав), які переміщуються через її митний кордон» [12].

Подібний підхід спостерігається і в науковій літературі, де митні преференції часто трактуються як різновид тарифних пільг. Наприклад, О. П. Гребельник розглядає тарифні пільги в аналогічному контексті, визначаючи їх як «надання на умовах взаємності чи в односторонньому порядку пільги по сплаті мита стосовно товару, який переміщується через митний кордон України, у формах: звільнення від сплати мита, зниження митної ставки, встановлення тарифних квот на преференційне ввезення чи вивезення товарів, повернення раніше сплаченого мита» [7].

Митні преференції охоплюють особливі бюджетні режими валютного регулювання, включно з митними тарифними преференціями, які у спеціальній літературі також називають тарифними пільгами, тарифними преференціями або преференційними митами [12].

Зазначимо, що у науковій літературі основна увага приділяється визначенню та аналізу сутності поняття «митні пільги», зокрема [3, 8, 10, 13, 17,]. Митні преференції при цьому часто розглядаються як окремий, специфічний вид митних пільг, що стосується виключно митно-тарифного регулювання [13]. Вони охоплюють такі заходи, як звільнення від сплати митних платежів, зниження митних ставок або встановлення квот на пільгове ввезення товарів.

У результаті аналізу наукової літератури встановлено, що між митними преференціями та митними пільгами існують суттєві відмінності, хоча ці

терміни часто використовуються як синоніми, що може призводити до плутанини у їхньому розумінні. Ці відмінності є важливими для правильного тлумачення механізмів митної політики та їхнього правового регулювання. Вони полягають насамперед у контексті застосування та правовій природі зазначених понять.

Митні пільги – це ширше поняття, яке включає будь-які послаблення або полегшення, надані державою під час здійснення митних операцій. Вони можуть стосуватися:

- звільнення від сплати митних платежів;
- зменшення ставок мита;
- спрощення митних процедур, таких як огляд, оформлення або декларування.

Пільги можуть бути як тарифного характеру (звільнення від мита чи зниження його ставки), так і нетарифного (спрощення процедури митного контролю або оформлення).

Митні преференції – це конкретний вид митних пільг, які пов’язані саме з митним тарифом. Вони передбачають:

- звільнення від сплати мита;
- зменшення митних ставок;
- встановлення тарифних квот на пільгове ввезення товарів.

Преференції здебільшого надаються в рамках міжнародних угод і домовленостей між державами. Митні преференції зазвичай надаються товарам, що походять із країн, які розвиваються (в односторонньому порядку), або встановлюються на основі двосторонніх чи багатосторонніх договорів і мають адресний характер [12].

Основні відмінності між митними преференціями та митними пільгами продемонстровано у табл. 1.1. Таким чином, митні преференції є підкатегорією митних пільг, але їхній фокус обмежується митно-тарифними заходами.

Зважаючи на викладене вище та дотримуючись логіки ототожнення митних преференцій із тарифними преференціями (пільгами), доцільно розглянути їх класифікацію.

Таблиця 1.1

**Основні відмінності між поняттями «митні пільги» та
«митні преференції»**

Критерій	Митні пільги	Митні преференції
Обсяг поняття	Ширше поняття, охоплює тарифні та нетарифні пільги	Вужче поняття, стосується лише тарифних пільг
Застосування	Може включати звільнення від мита, спрощення процедур	Лише звільнення від мита або зменшення ставок
Юридичні підстави	Закріплені в національному законодавстві	Зазвичай надаються за міжнародними угодами

Примітка. Складено автором.

Усю сукупність тарифних преференцій у сфері митного оподаткування можна класифікувати за кількома критеріями: юридичною природою, суб'єктом і об'єктом пільг, а також залежно від застосування певного митного режиму [9].

1. За юридичною природою тарифні преференції класифікуються залежно від підстав їх надання відповідно до норм національного або міжнародного законодавства:

— національне законодавство — товари, які звільняються від митного обкладення на підставі положень Митного кодексу України ((наприклад, тимчасове ввезення товарів на територію України для зворотного вивезення у незмінному стані чи після ремонту) або інших законодавчих актів (наприклад, гуманітарна допомога, що надходить за умови підтвердження відповідними органами);

— міжнародне законодавство — преференції надаються на основі міжнародних договорів (двосторонніх чи багатосторонніх угод), зобов'язань України та міжнародних звичаїв за принципом взаємності. Наприклад, товари,

що ввозяться в Україну в межах угод про вільну торгівлю або режиму найбільшого сприяння.

2. За суб'єктом надання пільг митні преференції поділяються на такі категорії:

- для нерезидентів – пільги на товари та послуги, призначені для потреб дипломатичних представництв, консульських установ, міжнародних організацій, а також для особистих потреб дипломатичного персоналу та їхніх сімей;

- для резидентів – пільги для суб'єктів господарювання, зареєстрованих в Україні (наприклад, на майно, що ввозиться як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємств з іноземними інвестиціями).

3. За об'єктом оподаткування митні преференції поділяють на наступні:

- повне звільнення від мита (наприклад, транспортні засоби, що використовуються для міжнародних перевезень, матеріально-технічне забезпечення цих перевезень або товари, необхідні для ліквідації аварійних поломок);

- зниження рівня митного обкладення (наприклад, зменшення ставок мита на товари дитячого асортименту на 50%).

4. Залежно від митного режиму виділяють такі преференції:

- безмитне ввезення/вивезення – товари, що ввозяться у спеціальні митні зони на території України для кінцевого споживання;

- умовно-безмитне ввезення/вивезення – товари, що тимчасово ввозяться на митну територію України для зворотного вивезення у встановлені строки в незмінному або відремонтованому стані;

- зменшення суми тарифного податку (наприклад, застосування податкового кредиту для давальницької сировини іноземного замовника).

Класифікація митних (тарифних) преференцій за цими критеріями дозволяє визначити механізми їх застосування та підвищити ефективність митного регулювання у відповідності до законодавчих і міжнародних норм.

Через запровадження митних преференцій держави спрямовують свої дії на стимулювання зовнішньоекономічних зв'язків та підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики. Фінансовий зміст таких преференційних механізмів полягає у двоаспектному впливі: сприянні розширенню внутрішнього ринку країни з розвинутою ринковою економікою за рахунок економічно слабшої держави - торговельного партнера, а також наданні підтримки державам з вразливою економікою.

Пільгові умови, встановлені для сплати митних платежів, стимулюють зовнішньоторговельне співробітництво, залучення інвестицій та ресурсів, сприяючи активізації міжнародних зв'язків. Важливим фактором у впровадженні митних преференцій є зацікавленість країн у зниженні або скасуванні мита на імпорт продукції, необхідної для розвитку національного ринку.

Митні преференції є важливими для стимулювання торгівлі, особливо в умовах інтеграції України до світових економічних процесів. Їх правильне застосування сприяє збільшенню товарообігу, залученню інвестицій та зміцненню економічної безпеки країни.

1.2. Міжнародна правова база регулювання митних преференцій

Митні преференції є важливим інструментом зовнішньоекономічної політики, який регулюється національними та міжнародними правовими актами. В Україні їх правове підґрунтя закріплено у статті 281 Митного кодексу, де зазначено: «Допускається встановлення тарифних пільг (тарифних преференцій) щодо ставок Митного тарифу України у вигляді звільнення від оподаткування ввізним митом, зниження ставок ввізного мита або встановлення тарифних квот відповідно до законодавства України та для ввезення товарів, що походять з держав, з якими укладено відповідні міжнародні договори» [14].

Ця норма окреслює механізми надання митних преференцій, які базуються на міжнародних угодах України із країнами-партнерами.

Застосування митних преференцій сприяє покращенню умов міжнародної торгівлі, поглибленню економічної співпраці між державами та посиленню інтеграції України у глобальні економічні структури. Аналіз міжнародної правової бази їх регулювання дозволяє виявити основні чинники, що впливають на їх дієвість у сучасних умовах глобалізації.

Женевська конференція з питань торгівлі та розвитку, що відбулася в 1964 році, стала важливою віхою у формуванні міжнародної правової бази для регулювання митних преференцій. Основним завданням Конференції було розроблення принципів, які сприяли б створенню справедливого та раціонального міжнародного економічного порядку. Особливу увагу було приділено економічному розвитку країн, що розвиваються, шляхом покращення умов міжнародної торгівлі.

Женевська конференція запропонувала інструменти для запровадження митних преференцій як одного з механізмів сприяння розвитку. Ці преференції мали забезпечити створення сприятливих умов для торгівлі товарами, що походять з країн, які потребують економічної підтримки. Зокрема, у рамках Конференції було визначено можливості для звільнення від мита, зниження митних ставок та встановлення преференційних квот на експорт або імпорт товарів [34].

Конференція підкреслила важливість митних преференцій у контексті інтеграції країн, що розвиваються, до глобальної економіки. Міжнародна співпраця у цій сфері стала основою для розробки багатосторонніх угод, які створювали рівні можливості для країн з різним рівнем економічного розвитку. Такі інструменти дозволили більш ефективно боротися з економічними диспропорціями, що виникали через нерівномірний розвиток міжнародної торгівлі.

Таким чином, Женевська конференція заклала основи для практичної реалізації митних преференцій, які стали важливим елементом міжнародного торговельного регулювання. Її положення забезпечили країнам, що розвиваються, доступ до ринків розвинених країн на пільгових умовах,

сприяючи економічному зростанню та зменшенню глобальної економічної нерівності.

Для визначення статусу країни як такої, що розвивається, використовуються рекомендації ООН, яка поділяє країни світу на дві основні категорії: «розвинені країни» (Developed Countries) та «країни, що розвиваються» (Developing Countries) [31]. Ця класифікація ґрунтується на низці економічних показників, таких як ВВП, ВНП, рівень доходу на душу населення, ступінь індустріалізації, стандарти життя та інші фактори. Окремо виділяють найменш розвинені країни (Least Developed Countries), що включають 45 держав, серед яких 8 розташовані в Азії, 33 – в Африці, 1 – у Карибському регіоні та 3 – у Тихоокеанському регіоні [42].

Запровадження преференційних механізмів у зовнішній торгівлі спрямоване на створення сприятливих умов для економічного зростання країн, що розвиваються, шляхом надання їм доступу до пільгових митних режимів. Однак навіть у рамках таких механізмів митні процедури, включно з митним контролем, митним оглядом та іншими стандартними формальностями, залишаються обов'язковими. Це пояснюється тим, що вони виконують кілька ключових функцій: захищають стратегічні інтереси держав (економічні, соціальні, екологічні тощо), забезпечують виконання міжнародних зобов'язань та сприяють ефективній реалізації зовнішньоторговельної політики.

Таким чином, застосування преференцій у міжнародній торгівлі не суперечить митним процедурам, а інтегрується з ними, створюючи баланс між забезпеченням відкритості торгівлі та захистом національних інтересів. Це сприяє сталому розвитку країн, що розвиваються, і водночас дозволяє державам зберігати контроль над дотриманням своїх торговельних і митних правил.

Митні преференції є механізмом співробітництва між країнами, заснованим на національних підходах, погоджених традиціях міжнародного товарообігу та дотриманні міжнародних норм. Однією з форм таких преференцій є PTAs (Preferential Trade Arrangements) – угоди, які сприяють зниженню мит або інших торговельних бар'єрів для певних товарів чи країн. Ці

домовленості стимулюють міжнародну торгівлю, полегшуючи доступ до ринків партнерів. PTAs можуть бути взаємними, коли обидві сторони надають пільги, або невзаємними, коли пільги надаються лише однією стороною.

Одним із підтипів PTAs є GSP (Generalized System of Preferences), що надається на невзаємній основі. Програми GSP передбачають зниження мит для експорту з країн, що розвиваються, у розвинені країни з метою підтримки їхнього економічного зростання, розширення доступу до глобальних ринків і інтеграції до міжнародних ланцюгів постачання. Відмінною рисою GSP є односторонній характер: розвинені країни-донори надають преференції без зобов'язання країни-бенефіціара відповідати аналогічними умовами.

GSP допомагає країнам-бенефіціарам збільшувати обсяги експорту, отримувати доступ до розвинених ринків і покращувати свою конкурентоспроможність. Зі зростанням економічного потенціалу країна може перейти до участі у більш розвинених PTAs, таких як угоди про вільну торгівлю (FTAs). Наприклад, В'єтнам, який спочатку користувався пільгами GSP, згодом підписав угоду про вільну торгівлю з ЄС, що дозволило йому отримати взаємні торговельні переваги. Таким чином, PTAs є широкою категорією домовленостей, у межах якої GSP виступає базовим інструментом підтримки економічно слабших країн, сприяючи їхній інтеграції у світову економіку.

Основою GSP є два базові принципи: добровільність, за якої розвинені країни односторонньо надають тарифні пільги країнам, що розвиваються, та індивідуальний характер національних схем преференцій, які кожна держава адаптує до своїх економічних умов і пріоритетів. Ці принципи дозволяють розробляти національні системи преференцій, що відповідають специфіці внутрішніх ринків окремих країн або регіональних інтеграційних об'єднань, таких як Європейський Союз чи Асоціація держав Південно-Східної Азії, (АСЕАН).

UNCTAD сприяє впровадженню та ефективному використанню системи преференцій через публікацію серії довідників, що детально пояснюють правила та можливості, доступні в рамках GSP. Ці довідники є важливим

інструментом для підвищення обізнаності експортерів, державних службовців та інших зацікавлених сторін у країнах, що розвиваються. Вони надають інформацію про потенційні торговельні можливості, правила походження товарів, порядок отримання тарифних пільг та інших преференційних умов.

Таке підвищення обізнаності сприяє розширенню доступу до зовнішніх ринків для країн, що розвиваються, підвищенню їхньої конкурентоспроможності та стимулюванню зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, правильне розуміння застосовуваних норм і правил забезпечує ефективне використання можливостей, передбачених системою преференцій, та максимізацію економічних вигод для країн-бенефіціарів.

Генеральна система преференцій запроваджена низкою розвинених країн, включаючи Європейський Союз [30]. Правові основи цієї системи закріплені в рамках СОТ, що дозволяє надавати преференції країнам, що розвиваються, без взаємного зобов'язання.

Особливу увагу слід приділити правовим вимогам, які регулюють процедури використання таких механізмів. Відповідно до *Handbook on the Scheme of the European Union* [26], використання митних преференцій базується на дотриманні чітких етапів і починається з визначення країни-бенефіціара шляхом перевірки її відповідності умовам схеми. Наступним кроком є встановлення правильного тарифного класифікатора товару згідно з комбінованою номенклатурою, що дозволяє точно ідентифікувати продукт. Далі перевіряється, чи підпадає товар під дію преференцій за схемою Генеральної системи преференцій (GSP) ЄС. На основі цього оцінюється преференційна маржа, яка визначає можливі економічні вигоди від експорту. Також слід дослідити наявність додаткових преференцій, таких як програма ЕВА («Все, крім зброї») або GSP+ – розширений механізм GSP для країн, які виконують міжнародні зобов'язання у сфері прав людини, трудових стандартів та екології. Одним із ключових етапів є перевірка відповідності товару критеріям походження, встановленим ЄС, та забезпечення дотримання умов транспортування. Завершальним етапом є підготовка необхідних документів,

таких як сертифікат походження (Form A), інвойс-декларація або сертифікат EUR.1, що підтверджують легітимність використання преференцій [26].

Національне законодавство України також враховує положення Генеральної системи преференцій. Згідно з Інструкцією Торгово-промислової палати України « Генеральна система преференцій (ГСП) – система, яка визначає преференційні тарифні умови для окремих товарів, що експортуються з країн, які розвиваються (країни-бенефіціари), у розвинуті країни (країни-донори). Гарантовані цією системою пільги можуть виражатися у частковому або повному звільненні від ввізного мита» [16].

В Україні передбачено низку митних преференцій, закріплених законодавством, які можна об'єднати у такі групи:

- національний режим та режим найбільшого сприяння для товарів із країн, з якими укладено відповідні угоди;
- ввезення товарів українського походження, що були раніше вивезені, зокрема транспортних засобів чи продукції морського промислу;
- програми економічного розвитку, такі як вільні економічні зони чи міжнародні гранти;
- товари критичного імпорту, які мають важливе значення для економіки України.

Умови звільнення від сплати ввізного мита зазвичай встановлюються міждержавними угодами, що передбачають підтвердження країни походження товару відповідними сертифікатами. Ці положення гармонізують митну політику України з міжнародними стандартами та сприяють розвитку економічних відносин із країнами-партнерами.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ

2.1. Переваги та недоліки застосування митних преференцій

Митні преференції є важливим інструментом зовнішньоекономічної політики, що спрямований на стимулювання міжнародної торгівлі та підтримку економічного розвитку. В умовах глобалізації вони сприяють інтеграції країн, що розвиваються, у світову економіку, забезпечуючи доступ до розвинених ринків. Одним із ключових прикладів таких інструментів є Генеральна система преференцій (GSP), яка надає пільгові умови для експорту країн-бенефіціарів до ЄС. Її роль стає особливо актуальною у вирішенні соціально-економічних дисбалансів у країнах із низьким рівнем доходів.

Оскільки митні преференції є складним і багатогранним інструментом міжнародної торгівлі, який поєднує як очевидні переваги, так і потенційні недоліки, їх детальний аналіз стає необхідною умовою для забезпечення максимальної ефективності їх використання.

Однією з ключових переваг митних преференцій є їхня роль у стимулюванні економічного розвитку країн-бенефіціарів. Надання пільгових умов торгівлі сприяє підвищенню обсягів експорту, що дозволяє країнам із низьким рівнем доходів покращувати свою економічну стабільність і залучати іноземні інвестиції.

За даними звіту Європейської Комісії [29], реформа GSP 2012 року позитивно вплинула на розширення торгівлі, диверсифікацію економік та підвищення стійкості країн-бенефіціарів до глобальних викликів. З 2014 року програми GSP+, ЕВА і стандартний GSP активно використовуються для стимулювання експорту, при цьому найбільший ефект спостерігався у межах преференцій ЕВА. Протягом 2014–2019 років преференційний імпорт до ЄС зріс на 56%, а у межах програми ЕВА – на 81%, досягнувши €25,2 млрд.

Незважаючи на вплив пандемії COVID-19, у 2022 році обсяги преференційного імпорту досягли рекордного рівня в €80,6 млрд. (рис. 2.1).

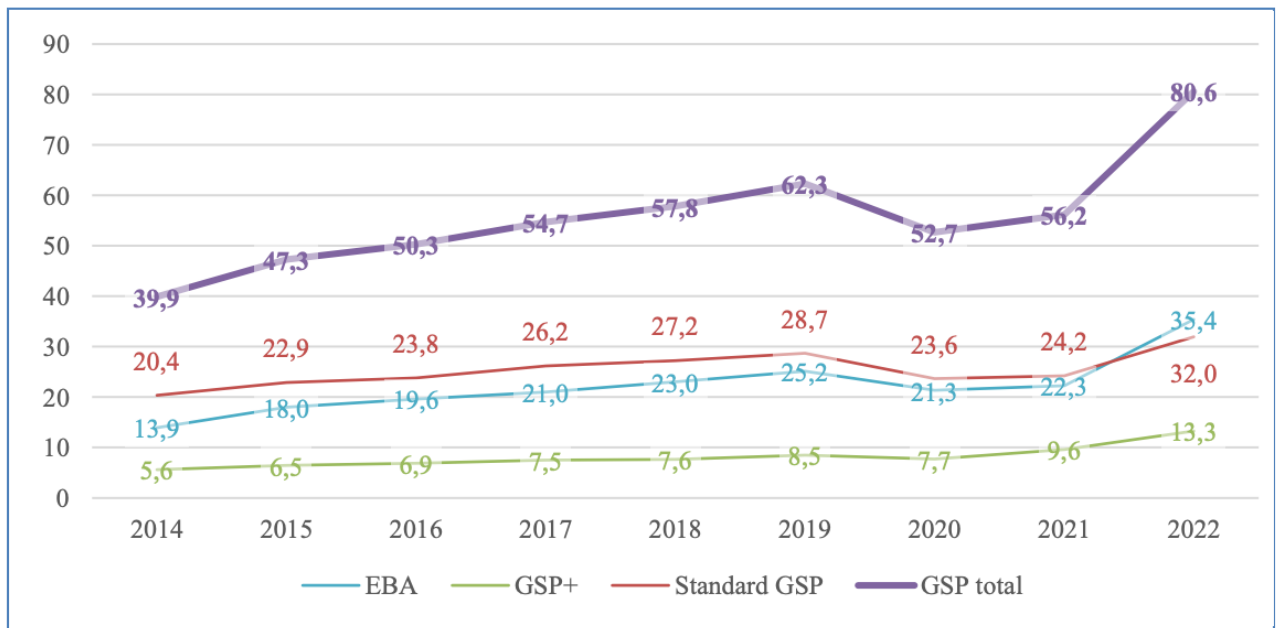

Рис. 2.1. Обсяги імпорту до ЄС у рамках преференційних програм GSP у період 2014–2022 роки, млрд євро [29].

Іншою суттєвою перевагою преференційного митного оподаткування є розширення доступу країн-бенефіціарів до глобальних ринків і інтеграція їх у світові ланцюги постачання. Зокрема, безмитний доступ до розвинутих ринків, що надається програмами GSP+ і EBA, стимулює залучення малих і середніх підприємств до міжнародної торгівлі, покращує їх конкурентоспроможність і відкриває доступ до сучасних технологій.

Треба зауважити, що одним із ключових пріоритетів торговельних угод ЄС є підтримка МСП, що спрямовано на забезпечення їхнього доступу до міжнародних ринків, спрощення процедур торгівлі та зміцнення конкурентоспроможності. ЄС визнає МСП як основу економіки, тому інтеграція їх у глобальні ланцюги поставок є важливою складовою торговельної політики.

У рамках угод ЄС впроваджуються спеціальні положення для МСП, що передбачають адаптацію торговельних норм до їхніх потреб. Наприклад, у 2023 році ініціатива «Дні доступу до ринку» (MADs) охопила низку держав-членів

ЄС, сприяючи підвищенню обізнаності МСП щодо переваг торговельних угод і створюючи умови для безпосереднього спілкування підприємців із торговельними експертами. Учасники отримали практичні поради щодо подолання бар'єрів та освоєння нових ринків у таких секторах, як агропродовольча галузь, текстиль, медичне обладнання тощо.

Крім того, спеціалізовані центри МСП, як у Токіо чи Пекіні, допомагають підприємствам орієнтуватися на специфіку регіональних ринків, організовуючи навчання, бізнес-місії та надаючи технічну підтримку. Наприклад, Центр промислового співробітництва ЄС і Японії в рамках Угоди про економічне партнерство з Японією провів серію вебінарів, націлених на інформування МСП про можливості цього ринку. Європейська мережа підприємств (EEN), що також акцентує свою діяльність на МСП, у 2023–2024 роках організувала вебінари й зустрічі з практичними рекомендаціями щодо виходу на ринки Азії, Африки та Америки. Таким чином, торговельні угоди ЄС не лише знижують бар'єри для торгівлі, але й надають МСП реальні інструменти для інтеграції у світову економіку [36].

Дослідження, опубліковані Організацією економічного співробітництва та розвитку [40], підкреслюють, що участь МСП у глобальних ланцюгах постачання сприяє не лише зростанню їхнього експортного потенціалу, але й формуванню більш конкурентоспроможної економіки в цілому.

Стимулювання сталого розвитку є важливою перевагою торговельних угод і митних преференцій, які сприяють виконанню міжнародних зобов'язань у сферах прав людини, трудових стандартів і охорони довкілля. Завдяки цим інструментам створюються умови для формування партнерств у ключових галузях, таких як екологічна стійкість, дотримання санітарних стандартів та впровадження інновацій. Торговельні угоди забезпечують усунення торговельних бар'єрів, спрощення доступу до ринків і створення стимулів для поглиблення багатосторонньої співпраці.

Програми GSP+, наприклад, вимагають від країн-бенефіціарів ратифікації міжнародних конвенцій, що охоплюють широкий спектр

соціально-економічних стандартів. Це не лише покращує міжнародний імідж країн, але й сприяє підвищенню якості життя населення та захисту навколишнього середовища [26]. Додатково, участь у програмах преференцій зміцнює політичне партнерство між країнами-донорами та бенефіціарами. ЄС, наприклад, проводить регулярні моніторингові місії, забезпечуючи підтримку у впровадженні необхідних реформ і сприяючи розвитку стабільних двосторонніх відносин.

Співпраця між ЄС і Південною Кореєю в рамках Зеленого партнерства, розпочатою в травні 2023 року, демонструє переваги митних преференцій і торговельних угод у просуванні екологічної політики. Додаткові домовленості щодо санітарних і фітосанітарних стандартів, зокрема електронної сертифікації, спрощують торгівлю агропродовольчими товарами, підвищуючи конкурентоспроможність обох сторін.

Всеохоплююча економічна та торговельна угода – СЕТА – між ЄС і Канадою сприяє інтеграції ланцюгів постачання критичної сировини, стимулює двосторонні інвестиції та сприяє дослідженням і інноваціям у рамках Horizon Europe. Такі домовленості дозволяють розвивати стандарти екологічного, соціального управління, посилюючи сталий розвиток.

Завдяки торговельним угодам із Колумбією, Еквадором і Перу реалізовано проєкт IP Key Latin America, який покращує захист інтелектуальної власності та сприяє інтеграції у світову економіку.

Співпраця між ЄС і африканськими країнами, такими як Гана, Кот-д'Івуар і Камерун, забезпечує стаке виробництво ключових товарів, наприклад какао, що є стратегічним експортним продуктом, важливим для економік цих держав [36].

Торговельні угоди та митні преференції створюють умови для розвитку міжнародної торгівлі, стимулюють інновації та сприяють розвитку міжнародної співпраці у сферах, що відповідають взаємним інтересам і цілям сталого розвитку.

Попри очевидні переваги, митні преференції супроводжуються численними викликами, які впливають на їхню ефективність і стабільність. Останніми роками країни все частіше відповідають на преференції підвищенням нетарифними бар'єрами, щоб захистити власні ринки від дешевих товарів з країн, які користуються преференціями. Це включає більш суворі вимоги до сертифікації, ліцензування та локалізації виробництва.

За даними Європейської Комісії, у країнах Південного сусідства ЄС спостерігається зростання торговельних бар'єрів, що обмежують імпорт. Особливе місце займають експортні обмеження, які були запроваджені через наслідки пандемії COVID-19 та стосувалися продуктів харчування, добрив і важливих сировинних матеріалів. Крім того, європейські підприємства стикаються з обмеженнями на експорт критично важливої сировини, спрямованими на стимулювання внутрішнього промислового розвитку та створення доданої вартості в країнах-партнерах, зокрема у Південно-Східній Азії (наприклад, заборона Індонезії на експорт нікелевої руди) та в Африці на південь від Сахари (наприклад, заборони на експорт літію в Намібії та Зімбабве) [36].

Основним викликом є те, що посилення митних бар'єрів може призвести до протекціонізму, що перешкоджає розвитку справедливої торгової системи. Експортні заборони, як у випадку з Індонезією та Нігерією, обмежують доступ до важливих ресурсів, ускладнюючи ефективне використання торгових преференцій.

Станом на кінець 2023 року в базі даних Access2Markets Європейської Комісії зареєстровано 423 активні торговельні бар'єри у 62 третіх країнах (які не є членами ЄС), що на 25 бар'єрів менше порівняно з 2022 роком. Це зниження є результатом комплексного підходу, що передбачає активне усунення наявних бар'єрів та перегляд застарілих перешкод, які більше не впливають на експорт товарів із ЄС.

Найбільша кількість торговельних бар'єрів у 2023 році була зареєстрована в Китаї (33), росії та Індії (по 32), США (23), Бразилії (19) та Індонезії (17).

Серед інших країн із значною кількістю бар'єрів виділяються Туреччина (17), Південна Корея (16), Австралія (15), Мексика (12), Алжир (11), Єгипет (11) та Малайзія (10) [36].

Серед найпоширеніших типів бар'єрів залишаються санітарні та фітосанітарні заходи (95 бар'єрів, 22% від загальної кількості), технічні бар'єри у торгівлі (78) та тарифні заходи й кількісні обмеження (70). Разом ці категорії становлять 57% усіх активних торговельних обмежень.

Як видно з табл. 2.1, у 2023 році кількість нових бар'єрів знову почала зростати, досягнувши 16, після зниження в попередні роки. Серед нових торговельних бар'єрів найбільше було пов'язано з впровадженням адміністративних процедур та тарифних обмежень (по 4 випадки кожного типу). Значну частку також становили технічні бар'єри у торгівлі та санітарні й фітосанітарні заходи (по 3 випадки кожного типу), які ускладнювали доступ до ринків для міжнародних експортерів.

Таблиця 2.1

**Розвиток нових торговельних та інвестиційних бар'єрів
за 2020–2023 роки [36]**

Вид	2020	2021	2022	2023
Заходи санітарного та фітосанітарного характеру	13	2	3	3
Технічні бар'єри в торгівлі	5	6	2	3
Тарифи, їх еквіваленти та кількісні обмеження	5	2	3	4
Адміністративні процедури	5	1	0	4
Послуги та інвестиції	4	1	0	0
Інші заходи	4	2	0	0
Права інтелектуальної власності	1	0	2	0
Державні закупівлі	3	2	0	0
Експортні податки та обмеження	1	0	0	2
Загалом	41	16	10	16

Дані свідчать про збереження негативної тенденції, що впливає на глобальну торгівлю. Нові торговельні бар'єри особливо ускладнюють діяльність малих і середніх підприємств, які часто не мають достатніх ресурсів для адаптації до змін. Це може погіршити бізнес-клімат і створити додаткові

виклики для економік країн, що розвиваються. Таким чином, забезпечення балансу між усуненням бар'єрів та адаптацією до нових викликів є ключовим завданням для підтримки стабільного економічного зростання.

Наступним значним недоліком є нерівномірний розподіл вигод. Аналіз програм GSP показує, що значні економічні вигоди від участі в них отримують лише деякі країни через їхню здатність ефективно використовувати переваги, які надає ця система. Пакистан, наприклад, досягнув значного збільшення експорту до ЄС, який у 2022 році був на 58,9% вищим, ніж у 2019 році. Основну частку експорту складала текстильні вироби, які мають найвищі вигоди від тарифних скорочень у межах GSP+ (наприклад, у 2022 році ці вигоди оцінювалися у 8 мільярдів євро). Проте ЄС рекомендувало Пакистану диверсифікувати експортну базу, оскільки вона надто залежить від текстилю, що робить економіку вразливою до змін на глобальних ринках [29].

Водночас країни, що не мають розвинутої інфраструктури чи політичної стабільності, як-от деякі африканські держави, не можуть повною мірою реалізувати потенціал програм. Недостатня диверсифікація економіки, відсутність інституційних реформ і складнощі з адаптацією до міжнародних стандартів обмежують їхній доступ до переваг преференційного режиму.

Ці виклики також вказують на важливість довгострокової підтримки у вигляді програм технічної допомоги та реформ, що спрямовані на зміцнення інфраструктури й розвиток інституційної спроможності країн-бенефіціарів.

Іншим викликом митних преференцій є втрати державних бюджетів через зниження митних надходжень, що впливає на фінансову стабільність країн. Для країн, які розвиваються, залежність від митних надходжень є ще критичнішою, оскільки вони часто становлять значну частину їхніх бюджетних доходів.

Для пом'якшення фіскальних наслідків скорочення тарифів необхідно враховувати залежність бюджету від митних зборів і забезпечувати поступову адаптацію до нових умов. Це може включати встановлення рівнів митних тарифів вище поточних застосовуваних ставок, розробку гнучких часових рамок для реалізації угод, а також створення спеціальних умов для країн,

найбільш залежних від митних надходжень. Такий підхід не лише знижує фінансові ризики, але й дозволяє країнам, що розвиваються, більш збалансовано інтегруватися у глобальну торговельну систему, зберігаючи можливості для соціально-економічного розвитку [37].

Нарешті, відсутність структурних реформ у країнах-бенефіціарах може призвести до нестійкості економічного зростання навіть за умов тривалого використання митних преференцій.

Таким чином, митні преференції мають значний потенціал для стимулювання економічного розвитку та інтеграції країн у глобальну економіку, але ефективність цього інструменту залежить від здатності країн-бенефіціарів долати виклики та повною мірою використовувати надані можливості.

2.2. Ефективність застосування митних преференцій Європейським Союзом

Митні преференції є одним з основних інструментів, через які розвинуті країни сприяють розвитку зовнішньої торгівлі з країнами, що розвиваються. Проте, з часом спостерігаються чіткі тенденції в еволюції преференційної торгівлі, що свідчать про зміни в міжнародній торговельній політиці.

Однією з основних тенденцій є зростання популярності двосторонніх і регіональних угод, таких як угоди про вільну торгівлю (FTAs), що поступово замінюють односторонні преференції, зокрема програми GSP. FTAs дозволяють країнам-партнерам отримати більш широкий доступ до ринків, включаючи не лише товари, але й послуги та інвестиції, і водночас встановлюють взаємні зобов'язання між країнами. Така зміна в стратегії торгівлі пов'язана з прагненням до глибокої економічної інтеграції та більш взаємовигідних умов для обох сторін [28].

Європейський Союз, як один з найбільших економічних блоків у світі, активно впроваджує FTAs, що передбачають вищі вимоги до країни-партнера. Преференційні торговельні угоди, такі як GSP+ для країн, що розвиваються,

стали важливими інструментами економічної підтримки для багатьох країн, однак ЄС поступово рухається в напрямку укладання більш взаємних угод з урахуванням ширших аспектів, таких як охорона прав людини, соціальні та екологічні стандарти.

Такі зміни в підходах до преференційної торгівлі також відображаються у глобальному контексті. Відмова від односторонніх преференцій у бік більш взаємних угод пов'язана з економічною реальністю, коли країни-донори все більше орієнтуються на стимулювання своїх інтересів і зміцнення своїх ринків через взаємність. Це також є відповіддю на глобальні економічні виклики, такі як пандемія COVID-19 та політичні зміни, що призводять до перегляду стратегій міжнародної торгівлі [28].

Однією з важливих тенденцій є також поглиблення структурних реформ в країнах-бенефіціарах, що стали важливою умовою для збереження преференційного доступу до європейського ринку. Європейський Союз все більше зосереджує увагу на дотриманні соціальних та екологічних стандартів, а також на боротьбі з корупцією та підтримці верховенства права в країнах-партнерах, що є частиною стратегічного орієнтиру для майбутніх угод.

Тенденції також свідчать про збільшення ролі глобальних торгових бар'єрів, що можуть обмежувати ефективність преференційних торгових угод, таких як експортні обмеження та нові митні бар'єри. Це, зокрема, впливає на країни, що розвиваються, де більшість підприємств, зокрема малі та середні, не мають достатніх ресурсів для адаптації до нових вимог, що створює додаткові труднощі в умовах глобальної економічної нестабільності.

У результаті ці тенденції вказують на поступову еволюцію системи митних преференцій та торговельних угод, де розвинутих країни все більше прагнуть до гнучких, взаємних та комплексних моделей співпраці, в той час як країни-бенефіціари стикаються з необхідністю адаптації до змін у глобальній торгівлі та зростаючої конкуренції на міжнародних ринках.

Торговельні угоди ЄС сприяють розвитку торгівлі товарами та послугами, про що свідчать дані звіту Європейської Комісії [36]. Станом на кінець 2023

року ЄС уклав 42 угоди про преференційну торгівлю з 74 країнами-партнерами, що складає 45,8% від загальної зовнішньої торгівлі ЄС (див. рис. 2.2). Якщо врахувати угоди, які ще не були ухвалені чи ратифіковані в 2023 році (3,7%), частка преференційної торгівлі ЄС може зрости до майже 50%. Це свідчить про значний вплив торговельних угод на економіку ЄС, підвищуючи рівень інтеграції з глобальними ринками та сприяючи економічному зростанню через зниження бар'єрів у міжнародній торгівлі.

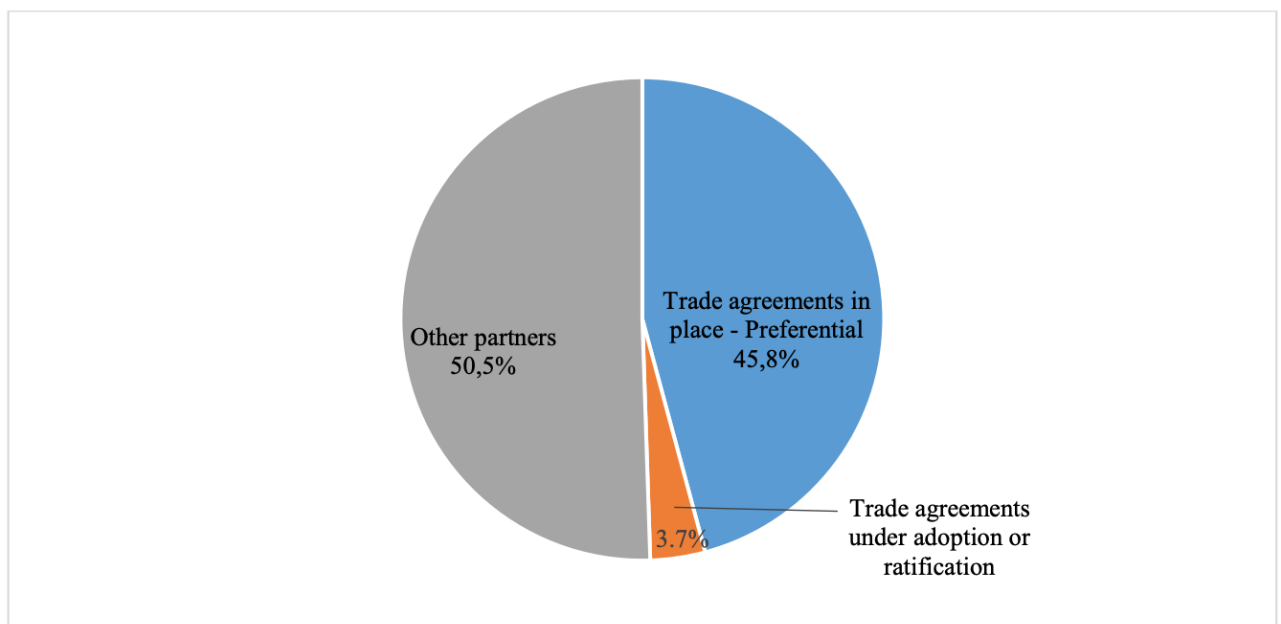

Рис. 2.2. Зовнішня торгівля ЄС у 2023 [36].

Найбільшими преференційними партнерами ЄС залишались Великобританія (22,1% торгівлі ЄС з преференційними партнерами), за нею йдуть Швейцарія (14,1%), Туреччина (8,9%), Норвегія (7,8%) та Японія (5,8%). Ці п'ять країн становили близько 60% преференційної торгівлі ЄС у 2023 році.

У 2023 році загальний обсяг торгівлі ЄС знизився на 9,0% порівняно з попереднім роком. Імпорт зменшився на 16,3%, а експорт – лише на 0,6%. Це було зумовлено кількома факторами: по-перше, ціни на енергоносії та сировину, що досягли рекордного рівня в 2022 році, впали в 2023 році; по-друге, знизився попит на споживчі товари в умовах постпандемійного відновлення; по-третє, інвестиційні витрати компаній були обмежені через нестабільність фінансування. Крім того, посилення торгових спотворень і геоекономічна

фрагментація вплинули на загальний рівень світової торгівлі, що продовжує мати наслідки.

Як видно з рис. 2.3, торгівля ЄС з преференційними партнерами скоротилася значно менше (на 4,5%), ніж торгівля з непреференційними партнерами (на 12,5%). Це свідчить про те, що преференційні угоди допомогли зберегти стабільність торговельних потоків навіть у складних економічних умовах. Зокрема, експорт до преференційних партнерів зріс на 1,2%, в той час як експорт до всіх партнерів і непреференційних країн знизився на 0,6% і 2,2% відповідно. Це підтверджує ефективність митних преференцій, які створюють додаткові можливості для зростання торгівлі, навіть у періоди економічних труднощів.

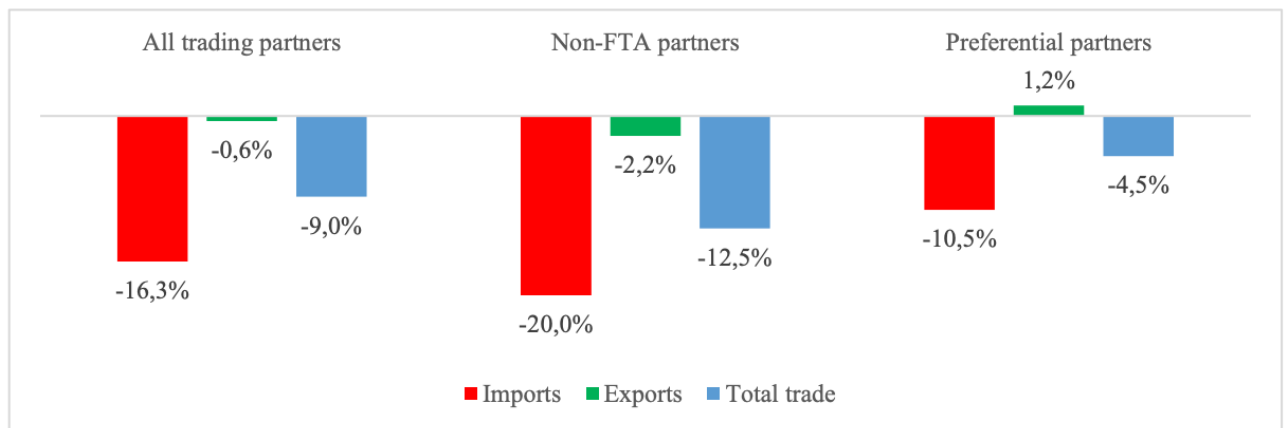

Рис. 2.3. Зміни у торгівлі товарами ЄС за категоріями партнерів у 2022–2023 роках [36].

Торговельні угоди ЄС сприяють зміцненню позицій ЄС як провідного експортера сільськогосподарської та харчової продукції. Широка мережа торговельних угод ЄС сприяє позитивним показникам експорту агропродовольчої продукції з Європейського Союзу. У період з 2022 по 2023 рік експорт агропродовольчих товарів до преференційних партнерів зріс на 2,3%, в той час як експорт до країн, які не є учасниками угод про вільну торгівлю, скоротився на 3,5%.

Велика Британія залишалася основним напрямком для експорту агропродовольчої продукції ЄС серед преференційних партнерів, складаючи

понад одну п'яту (22%) загального експорту. Сполучене Королівство також продовжує бути країною з найбільшим абсолютним зростанням експорту в 2023 році, досягнувши збільшення на 3,4 мільярда євро, або +7%. Найбільше зростання в процентному відношенні спостерігалось в торгівлі з Україною (+18%) та Туреччиною (+16%). Сполучені Штати залишаються другим за величиною напрямком експорту агропродовольчої продукції (12%), після Великої Британії, а також значними партнерами є Китай (6%) та Швейцарія (5%).

Експорт до Канади зріс на 1,3 мільярда євро (40%) між 2017 і 2023 роками, до Японії – на 1,6 мільярда євро (25%) з 2019 року, а до В'єтнаму – на понад 300 мільйонів євро (33%) з 2020 року.

Водночас позитивні зрушення спостерігаються і з боку імпорту. Імпорт агропродовольчих товарів з Великої Британії відновився, оскільки британські трейдери адаптувалися до перевірок та інспекцій в межах санітарних та фітосанітарних заходів, які були введені ЄС після Brexit. Україна залишилась третім найбільшим джерелом імпорту агропродовольчої продукції до ЄС, хоча обсяг імпорту з цієї країни знизився на 10,3% порівняно з 2022 роком, що в основному обумовлено зниженням цін на зернові та олійні культури.

Торгівля послугами зросла, і ЄС продовжує підтримувати позитивне сальдо як з преференційними партнерами, так і з іншими країнами світу. У 2022 році торгівля послугами між ЄС та преференційними партнерами досягла 1,2 трильйона євро, що становить 48% від загальної торгівлі послугами ЄС (2,5 трильйона євро). Відзначено, що між 2021 і 2022 роками зростання торгівлі послугами з преференційними партнерами було більш швидким порівняно з країнами, які не є учасниками угод про вільну торгівлю, зокрема 27% проти 20%.

Загальний баланс торгівлі послугами ЄС у 2022 році збільшився на 65 мільярдів євро порівняно з 2021 роком, з яких 52 мільярди євро припали на торгівлю з преференційними партнерами. Це свідчить про зростаюче значення преференційних угод для європейського економічного простору в сфері послуг.

На 13-й Міністерській конференції COT, що відбулась в Абу-Дабі 27 лютого 2024 року, набуло чинності нове Положення про послуги всередині країни. Це положення було узгоджене в рамках багатосторонньої системи COT, лідером якої є ЄС. Нові правила сприятимуть спрощенню та оптимізації процедур для торгівлі послугами, зокрема зменшуючи вимоги до авторизації та адміністративні бар'єри, що існують для підприємств, зокрема малих та середніх. Очікується, що ці зміни зменшать витрати на глобальну торгівлю послугами на понад 120 мільярдів євро щорічно, і будуть застосовуватись широкою групою з приблизно 70 членів COT, що представляють 92% світової торгівлі послугами.

Оцінюючи ефективність митних преференцій, треба зазначити, що результати торгівлі між країнами-бенефіціарами GSP та ЄС підтверджують позитивний вплив системи преференцій на експорт країн, що розвиваються. Статистичні дані з 2014 року, коли був введений чинний регламент GSP, свідчать про активне використання наданих переваг країнами GSP+ та учасниками ініціативи ЕВА («Все, крім зброї»). Однак найбільше використання цих преференцій зафіксовано у певних країнах, де експорт зосереджено на специфічних товарних групах, що дозволяє максимізувати вигоди від преференційної торгівлі.

Найсильніший позитивний ефект від системи GSP спостерігається у сприянні економічному зростанню та диверсифікації торгівлі, зокрема завдяки ініціативі ЕВА. Європейська комісія провела оцінку впливу для нового регламенту GSP після 2023 року, використовуючи модель загальної рівноваги (CGE) [29]. Результати моделювання показали, що скасування преференцій може призвести до скорочення експорту країн-бенефіціарів GSP+ до ЄС на 25%, що для Пакистану означає втрату €6,6 мільярдів, а їхній ВВП знизиться на 0,3%. Для країн, що отримують стандартні преференції GSP, втрати оцінюються в €5 мільярдів, а для країн GSP+ – у €1,6 мільярда. Хоча для країн, що беруть участь у ініціативі ЕВА, втрати не були оцінені в цьому дослідженні, можна припустити, що вони також мали б значний вплив на їхні економічні показники.

Програма ЕВА, яка забезпечує безмитний і безквотний доступ до ринку ЄС для країн з найнижчим рівнем доходу, сприяла значному збільшенню внутрішніх доходів цих економік. Експорт країн-бенефіціарів ЕВА до ЄС показав стабільне зростання у всіх секторах, що підтверджує ефективність програми. У свою чергу, країни-бенефіціари GSP+ продемонстрували вищу стійкість до економічних криз, ніж країни, що користуються стандартною схемою GSP або програмою ЕВА. Їхній експорт до ЄС зростає стабільно протягом багатьох років, з незначними скороченнями в 2020 році, але з суттєвим відновленням у 2021 році.

Загалом, митні преференції, зокрема в рамках таких програм, як GSP+ та ЕВА, доводять свою ефективність як інструмент підтримки міжнародної торгівлі і економічного розвитку країн, що розвиваються. Однак для досягнення максимальних результатів важливо враховувати економічні ризики, пов'язані з можливими змінами в міжнародних регулюваннях, і адаптувати програми до нових глобальних реалій. Це дозволить забезпечити їхню стійкість і сприяти подальшому розвитку країн-бенефіціарів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МИТНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

У сучасних умовах міжнародна торгівля стикається з численними викликами, що впливають як на її обсяги, так і на структуру. Останні роки позначені суттєвим впливом геополітичної напруженості, економічної нестабільності та змін у глобальній торговельній політиці. Зокрема, пандемія COVID-19, військова агресія Росії проти України та конфлікти на Близькому Сході серйозно порушили глобальні ланцюги постачання, створивши додаткові бар'єри для міжнародної торгівлі та посиливши економічну невизначеність.

Світова економіка також зазнає впливу прискореної цифрової трансформації, яка по-різному вплинула на торгівлю товарами та послугами. Економічні наслідки, зокрема зростання цін на енергоносії та підвищення рівня інфляції, продовжують створювати нові перешкоди для міжнародних економічних відносин.

Комплексність цих явищ вимагає перегляду традиційних підходів до митно-тарифного регулювання, зокрема адаптації існуючих механізмів до нових глобальних умов. Це є необхідним для забезпечення стабільності міжнародної торгівлі, мінімізації економічних ризиків і досягнення сталого економічного розвитку.

Одним із ключових інструментів підтримки міжнародної торгівлі залишаються угоди про вільну торгівлю, які передбачають зниження або скасування ввізних мит та інших бар'єрів. Для України особливого значення набуває аналіз умов реалізації Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) з Європейським Союзом і перспектив розширення співпраці з іншими торговельними партнерами.

У таблиці 3.1 представлено хронологію укладення Україною угод про зони вільної торгівлі, а також зазначено ключових партнерів і особливості кожної угоди.

Таблиця 3.1

Угоди України про зони вільної торгівлі: хронологія та ключові партнери

Рік	Партнери угоди	Примітки
1994	Росія	Укладено двосторонню угоду про вільну торгівлю.
1995	Туркменістан, Молдова	Укладено двосторонні угоди про вільну торгівлю.
1996	Азербайджан, Вірменія, Грузія, Узбекистан	Укладено двосторонні угоди про вільну торгівлю.
1998	Казахстан, Киргизстан	Підписано двосторонні угоди про вільну торгівлю.
1999	Білорусь, СНД	Угода СНД поступово ратифікована більшістю учасників (Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Грузія, Молдова, Киргизстан, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан). Росія підписала, але не ратифікувала угоду.
2001	Македонія	Підписано двосторонню угоду про вільну торгівлю.
2002	Таджикистан, ГУАМ (Грузія, Молдова, Азербайджан)	Укладено двосторонню угоду з Таджикистаном та багатосторонню угоду в межах ГУАМ.
2012	ЄАВТ (Норвегія, Швейцарія, Ісландія, Ліхтенштейн), нова угода з СНД (Вірменія, Білорусь, Киргизстан, Казахстан, Молдова, РФ, Таджикистан, Узбекистан)	Угода з ЄАВТ і нова багатостороння угода СНД 2011 року. Угода 1994 року втратила чинність.
2013	Чорногорія	Укладено двосторонню угоду про вільну торгівлю.
2015	Росія	Двостороння угода з Росією припинила дію.
2017	Канада, ЄС	Набули чинності угоди з Канадою та ЄС. Одночасно припинено режим вільної торгівлі в межах СНД (2011 р.) з Росією.
2021	Ізраїль	Укладено двосторонню угоду про вільну торгівлю.
2022	Туреччина	Підписано двосторонню угоду про вільну торгівлю.

Примітка. Складено автором.

Дані цієї таблиці охоплюють період з 1994 по 2022 рік і демонструють динаміку торговельної інтеграції України з різними країнами та регіональними об'єднаннями.

Як бачимо, початкові угоди здебільшого укладалися з країнами пострадянського простору (Росія, Туркменістан, Молдова, Азербайджан та інші). Угоди цього періоду мали на меті підтримати економічні зв'язки після розпаду СРСР. Згодом відбулося розширення географії угод, і Україна почала укладати двосторонні угоди з такими країнами, як Македонія (2001), Чорногорія (2013), Ізраїль (2021) та Туреччина (2022), а також багатосторонні угоди, наприклад, у межах ГУАМ (2002) та ЄАВТ (2012).

Треба акцентувати на співпраці в межах СНД, де Україна спочатку ратифікувала багатосторонню угоду 1994 року, а згодом – нову угоду 2011 року, яка замінила попередню. Однак режим вільної торгівлі з Росією було припинено у 2015 році, що відображає зміну зовнішньоекономічних пріоритетів України.

Натомість значущою подією стало підписання та набуття чинності угоди про ПВЗВТ з Європейським Союзом, що стало ключовим етапом у європейській інтеграції України. Таким чином, можна прослідкувати еволюцію торговельних пріоритетів України: від регіональної інтеграції з пострадянськими країнами до глобальної співпраці з партнерами з різних регіонів світу.

ПВЗВТ між Україною та ЄС, укладена у 2014 році, значно змінила структуру торговельних відносин між двома сторонами, забезпечивши значну лібералізацію митного регулювання (див. табл. 3.2). Одним із ключових аспектів цієї угоди є скасування значної частини митних бар'єрів. Європейський Союз на момент підписання угоди скасував 94,7% мит на українські товари, з подальшим планом скасувати до 99,1% мит в довгостроковій перспективі. Україна, своєю чергою, зобов'язалася поступово знижувати свої мита, досягнувши рівня 98,1% до 2023 року. Така митна лібералізація сприяє збільшенню двосторонньої торгівлі, забезпечуючи Україні доступ до європейських ринків при значному зниженні витрат на митні платежі [21].

Таблиця 3.2

**Динаміка змін тарифної лібералізації згідно з Угодою про асоціацію між
Україною та ЄС**

Групи товару	Арифметичне визначення середньої ставки мита					
	До укладення Угоди		Після набуття чинності Угоди		Після закінчення перехідного терміну (10 років)	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС
Уся товарна номенклатура	4,95	7,6	2,24	0,5	0,32	0,05
Групи сільськогосподарської продукції (HS 01-24)	9,24	19,8	6,77	0,6	1,38	0,24
Промислові товари (HS 25-27)	3,67	3,9	1,12	0,5	0,00	0,00

Примітка. Складено автором за [11].

Митні преференції в рамках ПВЗВТ також передбачають режим часткової лібералізації для певних товарних груп через тарифні квоти. Це дозволяє безмитно ввозити обмежені обсяги товарів, що підпадають під ці квоти, при цьому поставки понад встановлені обсяги обкладаються стандартними митами. Наприклад, Україна отримала квоти на певні агропромислові товари, такі як м'ясо свинини, м'ясо птиці та цукор. Однак виявилось, що обсяги безмитного ввезення є недостатніми для повного задоволення експортного потенціалу України, що особливо стосується сільськогосподарської продукції з високим рівнем переробки. Це створює необхідність в періодичному перегляді тарифних квот для збільшення їх обсягів та забезпечення конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку.

Оцінюючи торговельні відносини між Україною та ЄС, слід зазначити, що у їхньому розвитку спостерігається стабільна динаміка, яка підтверджує важливість ЄС як ключового економічного партнера України.

За даними Держмитслужби [18], у 2023 році частка ЄС у загальній структурі зовнішньої торгівлі України становила 56%, що свідчить про важливість співпраці з країнами Євросоюзу. Водночас Україна входить до

трійки провідних постачальників аграрної продукції на ринок ЄС, що підкреслює стратегічне значення аграрного сектору в експорті.

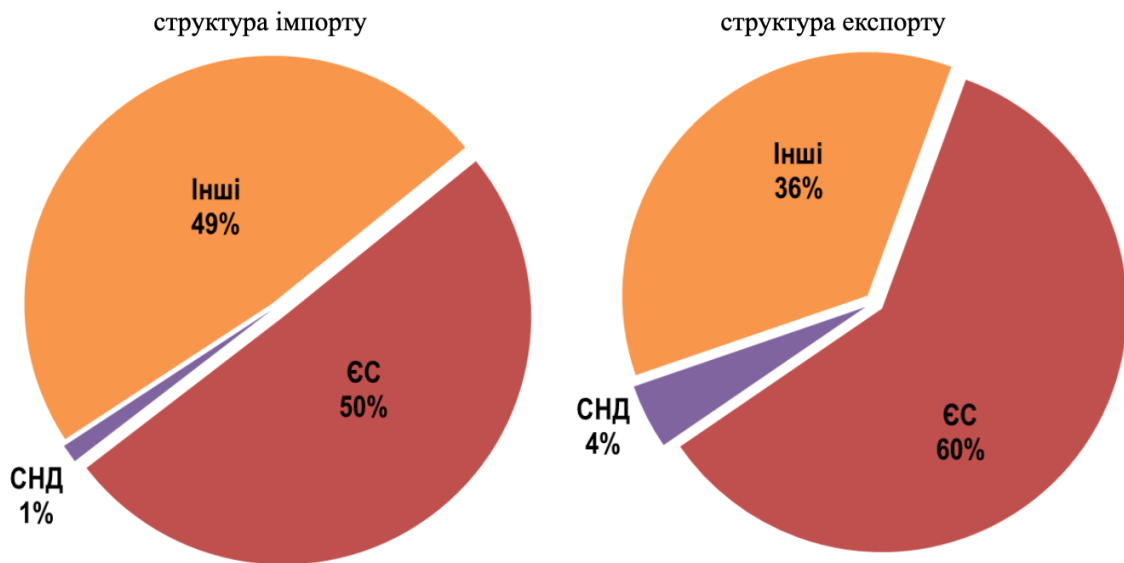

Рис. 3.1. Структура зовнішньої торгівлі України за торговельними партнерами за січень-жовтень 2024 року [18].

Хоча обсяг торгівлі між Україною та ЄС демонструє зростання (+1,9% у 2023 році), зміни в структурі експорту та імпорту вказують на важливість диверсифікації товарних потоків. Зокрема, зниження експорту до ЄС на 16,1% контрастує зі збільшенням імпорту на 20,5%. Ця асиметрія призводить до від'ємного сальдо торгівлі, що підкреслює необхідність посилення конкурентоспроможності українського експорту.

До основних експортних товарів України належать зернові культури, жири, олії та чорні метали, хоча спостерігається зниження їх обсягів. Водночас у структурі імпорту домінують енергетичні матеріали, засоби наземного транспорту та машини, що відображає високий рівень залежності від імпортних технологій і ресурсів. Це свідчить про необхідність розробки стратегій щодо зміцнення позицій українського експорту та зменшення дисбалансу в торгівлі.

Така ситуація вимагає не лише адаптації національної економіки до умов європейського ринку, але й активного використання механізмів, передбачених

ПВЗВТ. Це сприятиме посиленню інтеграції України до європейського економічного простору та стабілізації торговельного балансу.

У травні 2023 року Рада ЄС ухвалила Регламент (ЄС) 2023/1077 [35], яким продовжено дію тимчасових автономних торговельних заходів (ATMs) для українських товарів до червня 2024 року. Ці заходи передбачали скасування митних тарифів, квот і антидемпінгових заходів для українського експорту, що стало важливим інструментом економічної підтримки України в умовах війни. Ухвалення цього рішення дозволило українським експортерам зберегти доступ до європейських ринків у критичний період, сприяючи стабільності зовнішньої торгівлі та підтримуючи економіку, яка зазнала значного руйнування через військові дії.

Важливість митних преференцій для України у воєнний час не можна переоцінити. Завдяки повному скасуванню митних бар'єрів українські аграрні та промислові товари, зокрема зерно, кукурудза, мед і м'ясо птиці, продовжували надходити до ринків ЄС, навіть у ситуації, коли традиційні логістичні маршрути були порушені через блокування портів. Збереження цих торговельних потоків стало можливим завдяки запровадженню "Солідарних шляхів" для транспортування товарів наземними маршрутами, що додатково інтегрувало українську логістичну інфраструктуру до європейської.

У 2023 році зростання імпорту окремих товарів з України, зокрема зернових та олійних культур, викликало занепокоєння в кількох країнах-членах ЄС, таких як Польща, Угорщина та Румунія, через ризик перенасичення їхніх внутрішніх ринків. У січні 2024 року Європейська комісія запропонувала продовжити митні преференції ще на рік, але з додатковими умовами, щоб врахувати інтереси європейського аграрного сектору [23].

У межах цього рішення було впроваджено захисний механізм, що дозволяє відновлювати тарифні квоти у разі перевищення середньорічних історичних обсягів імпорту чутливих товарів. Такі "запобіжні заходи" спрямовані на досягнення балансу між підтримкою українського експорту та

захистом інтересів європейських фермерів, водночас зберігаючи для більшості українських товарів безмитний доступ до ринку ЄС.

Продовження митних преференцій у 2024 році є свідченням непохитної підтримки Європейським Союзом української економіки в умовах війни. Це сприяє не лише стабільності українського експорту, але й створює перспективи для подальшої інтеграції України в європейський економічний простір.

Запроваджені обмеження стосуються семи груп українських товарів, які становлять значну частину імпорту в ЄС. Наприклад, кукурудза в 2023 році забезпечила 14,1% загальної вартості українського експорту до ЄС, тоді як інші товари, як-от пшениця (5,2%) і соняшникова олія (7,7%), залишилися поза межами запобіжних заходів. Початкова пропозиція Європейської комісії передбачала обмеження для трьох груп товарів, але під час обговорень у Раді та Європарламенті цей перелік був розширений. Водночас такі заходи були узгоджені з метою підтримки українського експорту та збереження стабільності ринків у країнах ЄС [24].

Скасування мит і квот у червні 2022 року дозволило Україні збільшити експорт аграрної продукції до ЄС, незважаючи на логістичні виклики та блокування традиційних маршрутів. Однак політична напруга довкола українського зерна демонструє складнощі у балансуванні інтересів українських експортерів і європейських виробників. Запровадження автоматичних обмежень на основі історичних даних є компромісом, що дозволяє продовжити режим преференційної торгівлі, мінімізуючи ризики для європейських ринків. Такі заходи сприятимуть адаптації торговельних відносин України та ЄС до сучасних реалій.

Треба зазначити, що у 2021 році передбачався перегляд положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у частині лібералізації торгівлі. Однак повномасштабне російське вторгнення змусило ЄС застосувати безпрецедентні заходи, повністю скасувавши обмеження на імпорт української продукції. Ці кроки, хоч і приймалися під впливом термінових обставин, довели свою ефективність у підтримці української економіки. Новий регламент ЄС вводить

жорсткіші рамки для імпорту української аграрної продукції, але водночас пропонує вигідніші умови, ніж попередньо встановлені Угодою про асоціацію.

Запровадження таких механізмів є свідченням намірів Єврокомісії забезпечити довгостроковий доступ українських товарів до європейського ринку. Розпочаті перемовини щодо створення постійної угоди про лібералізацію тарифів мають стабілізувати торгівельні відносини між сторонами та гарантувати українським експортерам впевненість у доступі до ринку ЄС. Водночас війна суттєво впливає на митну політику України, зумовлюючи необхідність міжнародної підтримки та адаптації стратегій регулювання відповідно до нових викликів.

Сучасні інтеграційні процеси та виклики війни вимагають перегляду митної політики України. Необхідно розробити стратегію, яка б поєднувала підтримку національного виробника з активним зміцненням конкурентних позицій на світових ринках. Особливу увагу слід приділити розвитку торгівлі як рушійної сили економічного відновлення та забезпечення соціально-економічної стабільності. Такий підхід стане основою для подолання наслідків війни та інтеграції України у глобальний економічний простір.

ВИСНОВКИ

Митні преференції є важливим інструментом митно-тарифного регулювання, спрямованим на стимулювання міжнародної торгівлі та підтримку зовнішньоекономічних зв'язків. Їх сутність полягає у створенні пільгових умов для переміщення товарів через митний кордон, зокрема через звільнення від сплати мита, зниження митних ставок або встановлення тарифних квот. Основним завданням митних преференцій є сприяння розвитку торгівлі між країнами, залучення інвестицій і забезпечення конкурентних переваг для окремих галузей економіки. Їх запровадження дозволяє країнам-партнерам адаптувати торговельні стосунки до умов взаємної вигоди, забезпечуючи при цьому захист національних економічних інтересів.

Основними видами митних преференцій є повне звільнення від сплати митних платежів, зменшення ставок мита та запровадження тарифних квот. Повне звільнення передбачає скасування зобов'язань зі сплати мит для певних товарів або категорій, що сприяє їхньому вільному переміщенню. Зменшення митних ставок дозволяє знижувати витрати на імпорт чи експорт, підвищуючи конкурентоспроможність відповідних товарів. Тарифні квоти встановлюють межі на обсяги пільгового ввезення або вивезення продукції, стимулюючи торгівлю стратегічно важливими товарами. Відмінність митних преференцій від митних пільг полягає в тому, що перші мають вузьке спрямування на митно-тарифні заходи, тоді як пільги можуть охоплювати ширший спектр послаблень, таких як спрощення процедур митного контролю чи оформлення.

Міжнародна правова база регулювання митних преференцій є важливим інструментом підтримки міжнародної торгівлі та економічної співпраці. Її основи закладені через міжнародні договори, багатосторонні угоди та національні законодавчі акти. Зокрема, Женевська конференція з питань торгівлі та розвитку стала ключовою віхою у формуванні принципів надання митних преференцій, спрямованих на інтеграцію країн, що розвиваються, до глобальної економіки. У межах цих ініціатив впроваджено механізми звільнення від мита, зниження ставок і встановлення тарифних квот, які

сприяють вирівнюванню економічних диспропорцій між країнами різного рівня розвитку. Це забезпечує економічне зростання, розширює доступ до ринків розвинених країн і стимулює міжнародну торгівлю.

Одним із ключових інструментів у цій системі є Генеральна система преференцій (GSP), яка передбачає надання тарифних пільг країнам, що розвиваються, на невзаємній основі. Цей механізм сприяє підвищенню конкурентоспроможності економічно слабших країн, забезпечуючи їм можливості для нарощування експорту та інтеграції у світові торговельні ланцюги. Митні преференції, як складова міжнародного регулювання, виконують подвійну функцію: стимулюють економічний розвиток країн-бенефіціарів і одночасно забезпечують захист національних інтересів країн-донорів через дотримання митних процедур і норм міжнародної торгівлі. Ефективне використання цього інструменту є важливим для інтеграції України у світові ринки та посилення її економічного потенціалу.

Митні преференції мають низку переваг, які роблять їх ефективним інструментом стимулювання міжнародної торгівлі. По-перше, вони сприяють збільшенню обсягів експорту країн-бенефіціарів завдяки пільговим умовам торгівлі, таким як звільнення від мит або зниження їхніх ставок. Наприклад, у межах програми ЕВА у 2014–2019 роках преференційний імпорт до ЄС зріс на 81%, що продемонструвало вагомий внесок у розширення експортного потенціалу країн із низьким рівнем доходів. По-друге, митні преференції забезпечують доступ до розвинених ринків, дозволяючи малим і середнім підприємствам брати участь у міжнародній торгівлі. Безмитний доступ до таких ринків стимулює конкурентоспроможність, розширює можливості інтеграції в світові ланцюги постачання та сприяє впровадженню сучасних технологій. По-третє, програми, як-от GSP+, мають соціальний ефект: країни-бенефіціари зобов'язані ратифікувати міжнародні конвенції у сфері трудових стандартів, прав людини та екології, що покращує соціально-економічну ситуацію та підвищує якість життя населення.

Проте митні преференції мають і недоліки, що обмежують їхню ефективність. Перш за все, вигоди від преференцій розподіляються нерівномірно: найбільше користь отримують країни, які мають розвинену інфраструктуру та інституційну спроможність. Наприклад, Пакистан суттєво збільшив експорт до ЄС у рамках GSP+, тоді як деякі африканські країни не можуть повною мірою скористатися перевагами через слабку інфраструктуру та брак реформ. По-друге, застосування митних преференцій може призводити до зниження бюджетних надходжень через скорочення митних зборів, що є критичним для економік, залежних від таких доходів. Це створює ризики для фінансової стабільності та соціальних програм у країнах-бенефіціарах. По-третє, існує тенденція до зростання нетарифних бар'єрів з боку країн-донорів, які запроваджують додаткові вимоги до сертифікації, ліцензування або локалізації виробництва. Це ускладнює доступ до ринків і знижує ефективність преференційного режиму. Нарешті, відсутність структурних реформ у країнах-бенефіціарах може призвести до нестійкого економічного зростання навіть за умов тривалого використання митних преференцій.

Митні преференції ЄС демонструють значний вплив на економічний розвиток країн-бенефіціарів. Згідно зі статистичними даними, країни, що користуються перевагами програм GSP+ та ЕВА, щорічно збільшують обсяги експорту на 5–7%. В аграрному секторі та текстильній промисловості зростання експорту до ЄС досягає 12%, що свідчить про високу залежність цих секторів від преференційного доступу. Загалом 60% експорту країн-бенефіціарів GSP+ до ЄС припадає на обмежений перелік товарів, таких як текстиль і сільськогосподарська продукція, що підкреслює важливість преференцій для диверсифікації торгівлі.

Водночас ефективність програм обмежується зростанням бар'єрів для відповідності новим стандартам ЄС. Для малих і середніх підприємств країн-учасниць адміністративні витрати на сертифікацію товарів зросли на 15% у 2023 році, що створює додаткові перешкоди для доступу до ринку ЄС. Також

аналіз показує, що 35% країн-бенефіціарів ЕВА мають труднощі з адаптацією до екологічних і трудових стандартів, що впливає на ефективність програм. У зв'язку з цим необхідно створювати додаткові механізми підтримки, зокрема технічну допомогу та інвестиції в інфраструктуру, для забезпечення стабільності та розширення доступу країн до переваг митних преференцій.

Митні преференції відіграють ключову роль у підтримці міжнародної торгівлі України, особливо в умовах війни. Запровадження тимчасових автономних торговельних заходів (ATMs) Європейським Союзом, зокрема скасування мит і квот на українські товари, дозволило значно знизити витрати експортерів та зберегти доступ до європейських ринків. Наприклад, у 2023 році частка ЄС у зовнішній торгівлі України сягнула 56%, що свідчить про зростаючу важливість економічного партнерства з Євросоюзом. Завдяки преференціям значно покращилися умови експорту українських аграрних товарів, включаючи зернові культури, олії та м'ясо птиці, попри складнощі з логістикою через військові дії.

Проте виклики залишаються: асиметрія між зростанням імпорту та скороченням експорту до ЄС підкреслює необхідність посилення конкурентоспроможності української продукції. Захисні заходи ЄС, такі як відновлення тарифних квот для чутливих товарів, мають на меті балансувати між підтримкою українського експорту та захистом інтересів європейських фермерів. Ці механізми необхідно доповнити стратегічними переговорами щодо довгострокової лібералізації торгівлі, що гарантуватиме стабільний доступ українських товарів до європейського ринку. Інтеграція України до глобального економічного простору вимагає перегляду митної політики з акцентом на розвиток національного виробника, диверсифікацію експорту та зміцнення позицій на міжнародних ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Є., Угрин В. Особливості функціонування митної системи умовах пандемії COVID-19: зарубіжний досвід та реалії України. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 4. С. 134–148. URL: <http://dx.doi.org/10.35774/econa2021.04.134>
2. Валігура В.А., Сідляр В.В. Проблеми адміністрування митних платежів через призму фіскальних загроз. *Ефективна економіка*. 2021. №8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9173>
3. Ватагович М. І. Сучасні теоретичні засади митного регулювання в контексті державного регулювання національної економіки: міжнародні аспекти. *Ефективна економіка*. 2017. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6933>.
4. Герчаківський С. Д., Сідляр В. В. Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2020. 280 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45652>
5. Герчаківський С.Д. Антикризове податково-митне регулювання в контексті протидії поширенню COVID-19 в Україні. *Збірник наукових праць «Економічний аналіз»*. 2022. №3. С. 140-147. <http://dx.doi.org/10.35774/econa2022.03.140>
6. Герчаківський С. Д. Митна справа. Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2020. 316 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45653>
7. Гребельник О.П. Митна справа: Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2021. 400 с.
8. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : підручник / О. П. Гребельник. К. : Центр навч. л-ри, 2018. 696 с.
9. Гребельник О. П. Тарифна пільга (тарифна преференція). *Сучасна митна енциклопедія*. Дніпро, 2024. С. 551–553.
10. Давидовська Г., Сидор Г. Поняття митних пільг та їх класифікація. *Інноваційна економіка*. 2018. № 5-6. С. 104–110. URL:

<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37821/1/Давидовська%20Г.І.-Сидор%20Г.В..pdf>.

11. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2021 р. URL : <https://eu-ua.kmu.gov.ua/zvity-pro-vykonannia-uhody-pro-asotsiatsiiu>
12. Івашова Л. Митні преференції (митні тарифні преференції). *Сучасна митна енциклопедія*. Дніпро, 2024. С. 390.
13. Мармилова Т. Д. Типологія митних пільг та преференцій. *Актуальні проблеми політики* : Зб. наук. конф., ОНЮА. Одеса, 2009. С. 193–199. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/5be7ac4e-2da4-4ee2-a171-3ebfcdcdcde4e2>.
14. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
15. Нагребельний В. Преференції. *Юридична енциклопедія*. К, 1998. Т. 5. URL: <https://leksika.com.ua/10150608/legal/preferentsiyi>.
16. Про затвердження Інструкції про порядок визначення країни походження товарів/послуг, оформлення та засвідчення сертифікатів відповідних форм : Рішення від 27.02.2002. Протокол № 21(5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0021571-02#Text>.
17. Прядко О. В. Митні пільги та тарифні преференції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Прядко Олена Вікторівна ; Нац. юрид. акад.. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2008. 19 с.. 20.
18. Стан зовнішньої торгівлі товарами у січні-жовтні 2024 року. статистика та реєстри. Держмитслужба. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>
19. Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія / А. І. Крисоватий, Є. П. Бондаренко, В. А. Валігура [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. 414 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/41192>

20. Фіскально-регулюючі домінанти забезпечення митної безпеки в Україні. Колективна монографія / за ред. д.е.н., професора А.І. Крисоватого. Тернопіль: Видавництво «Економічна думка», 2020. 431 с.
21. Що таке зона вільної торгівлі? Угода про асоціацію Україна – ЄС. Спецпроект EDERA та Міжнародного фонду «Відродження» за підтримки ЄС у рамках проекту «Громадська синергія». EDERA. URL: <https://eu-agreement.ed-era.com/b4/p1>
22. Як досягти більшої лібералізації торгівлі з ЄС: стан використання тарифних квот ЄС Україною. Центр аналітики зовнішньої торгівлі Trade+ при Київській школі економіки. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/01/Trade-Tarifni-kvoti-YES-dlya-Ukrayini.pdf>
23. EU extends trade support to Ukraine for one more year. *Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/eu-extends-trade-support-ukraine-one-more-year-2024-05-13_en.
24. EU trade with Ukraine - latest developments - Statistics Explained. *Language selection | European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=622280>
25. FAQ з питань функціонування вільної торгівлі між Україною та ЄС. *Міністерство економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b142801e-b932-4207-aea9-df3728dad379&title=FaqZPitanFunktsionuvanniaVilnoiTorgivliMizhUkrainoiuTas>
26. Generalized System of Preferences HANDBOOK ON THE SCHEME OF THE EUROPEAN UNION. Geneva, 2
27. Global Trade Update. *UNCTAD*. 2022. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2022d2_en.pdf
28. Herrero-Olarte S., Baena-Rojas J. J. From Preferential Trade Arrangements to Free Trade Agreements: One of the Downturns of Cooperation in International

- Relations?. *Social Sciences, MDPI*. 2020. No. 9(8). P. 1–17. URL: <https://ideas.repec.org/a/gam/jscscx/v9y2020i8p139-d395163.html>.
29. JOINT REPORT TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on the Generalised Scheme of Preferences covering the period 2020-2022. Brussels, 2023. 20 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023JC0034>.
30. List of PTAs. Preferential Trade Arrangements. *WTO*. URL: <https://ptadb.wto.org/ptaList.aspx>.
31. Member groupings. Trade Facilitation Agreement Database. *WTO*. URL : <https://www.tfadatabase.org/en>
32. Monitoring EU agri-food trade. European Commission, DG Agriculture and Rural Development, Brussels. 2023. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-11/monitoring-agri-food-trade_aug2023_en.pdf
33. Priority Measures for Customs Administrations. IMF COVID-19. Special Series. *International Monetary Fund*. URL: <https://www.imf.org/Publications/SPROLLS/covid19-special-notes>.
34. Proceedings of the United Nations Conference on Trade and Development. Geneva : UNCTAD, 1964. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/519613?ln=ru&v=pdf>.
35. Regulation (EU) 2023/1077 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023R1077>.
36. REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS on the

- Implementation and Enforcement of EU Trade Policy. Brussels : European Commission, 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52024DC0385>
37. REVENUE IMPLICATIONS OF WTO NAMA TARIFF REDUCTION. South Centre Analytical Note, 2004. 9 p. URL: https://www.southcentre.int/wp-content/uploads/2013/07/AN_MA1_Revenue-Implications-of-WTO-NAMA-Tariff-Reduction_EN.pdf.
38. SAFE Framework of Standards. *WCO*. URL: <https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/facilitation/%20instruments-and-tools/tools/safe-package/safe-framework-of-standards.pdf?la=e>.
39. Trade Facilitation. Organisation for Economic Cooperation and Development. *OECD*. URL: <https://www.oecd.org/trade/topics/trade-facilitation>.
40. Trade Facilitation and the Global Economy. Paris : *OECD Publishing*, 2018. 142 p. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264277571-en>.
41. World Trade Report 2023 – Re-globalization for a secure, inclusive and sustainable future. *World Trade Organization*. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr23_e.htm
42. UN list of least developed countries. UN trade & development. UNCTAD. URL : <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/list>